

sáykeslendiriwdi hám oqıw procesiniń sapası hám nátiyjeliligin asırıw ushın innovaciyalıq texnologiyalardan paydalanıwdı talap etedi.

Bolajaq texnologiyalıq tálım oqıtıwshılarınıń texnikalıq hám texnologiyalıq kompetenciyanı qalıplestiriwge qaratılğan oqıtıw metodları nátiyjeliligin bahalaw kózqarastan, talabaların kásiplik tayarlıq dárejesin jeterli dárejede sáwlelendire alatuǵın kriteriya hám kórsetkishlerdi, sonıń menen birge, alınğan nátiyjelerdiń obektivligin, isenimligin támiyinleytuǵın usıllar hám bahalaw quralların anıqlaw zárúrli áhmiyetke iye [4].

Texnikalıq hám texnologiyalıq kompetenciyanı bahalaw ushın hár qıylı usıllardan paydalanıw múmkin, bunda test, talaba portfoliosın talqılaw, jobalastırıw hám izertlew jumslarınıń orınlanıwın bahalaw, sonıń menen birge, oqıw procesi hám talabalar iskerligin monitoring etiw imkaniyatın beretuǵın zamanagóy sanlı texnologiyalar qurallarınan kúndelikli turmısta paydalanıw múmkin.

Bolajaq texnologiyalıq tálım oqıtıwshılarınıń texnikalıq-texnologiyalıq kompetenciyanı rawajlandırıwda bilimlendiriw mekemeleri hám islep shıǵarıw kárxanaları arasındaqı sherikliktiń áhmiyetine itibar qaratıw lazım. Bul sheriklik oqıw dástúrleriniń aktuallıǵın támiyinlew hám talabalarǵa búgingi miynet bazarı talaplarına juwap beretuǵın ámeliy kónikpelerdi iyelew múmkinshiligin támiyinlewde zárúrli áhmiyetke iye. Bunday sherikliktiń tiykarǵı maqsetleriniń biri talabaların óndiriste ámeliyat hám ámeliy shıǵıwların ótkeriw, oqıw kursları hám joybarların ámelge asırıwda taraw qánigeleriniń qatnasıwın óz ishine alǵan qospa tálım dástúrlerin islep shıǵıw, sonıń menen birge, zamanagóy texnika hám texnologiyalardan paydalanıwdı támiyinlewden ibarat. Bunday qatnasıqta bolıw talabalarǵa teoriyalıq bilimlerde ámeliyatda qollay alıwdı tereńirek túsiniwdi támiyinlep qoymastan, olardıń kásiplik iskerligi nátiyjeliligi ushın zárúrli bolǵan kónikpelerdi qalıplestiriwge múmkinshilik beredi.

Oqıw dástúrlerin jańalaw hám jetilistiriw, olardı miynet bazarı hám texnologiyalıq rawajlanıwdıń ózgerip turıwshı talaplarına sáykeslendiriwge járdemesiwshi ilimiy oraylar hám tarawdıń wákilleri arasında bilim hám tájiriyebe almaslawdı jolǵa qoyıw sherikliktiń zárúrli baǵdarı bolıp

esaplanadı. Kárxanalar, óz gezeginde, maman qánigelerge iye bolıp, bolajaq xızmetkerlerdi tayarlaw procesine tásir kórsetiw múmkinshiligine iye, bul bolsa olardıń básikege shıdamlılıqtı hám innovaciyalıq rawajlanıwda zárúrli faktori bolıp tabıladı.

Bilim beriw mekemeleri hám islep shıǵarıw kárxanaları arasında nátiyjeli sheriklikti ámelge asırıw ushın qospa oqıw hám ilimiy oraylar, professional forum hám konferenciya shólkemlestiriw, sonıń menen birge, bilimlendiriw mekemelerin finanslıq hám materiallıq-texnikalıq jaqtan támiyinlew mexanizmlerin islep shıǵıw sıyaqlı bir qatar ilajlar, joybarlar hám pikirler usınıs etilmekte.

Biraq, bunday sherikliktiń abzallıqlarına qaramastan, bir qatar tosiqlar bar, atap aytqanda, bilimlendiriw mekemeleri hám islep shıǵarıw kárxanaların maqset hám wazıypalarındaǵı ayırmashılıqlar, basqarıw hám byurokratlıq tosiqlar, sonıń menen birge, sheriklikti ámelge asırıw ushın qarǵı resurslarınıń jetispewshiligi. Bunday tosiqlardı saplastırıw bul proceste qızıǵıwshılıqqa iye táreplerdiń aktiv jumısı tiykarınan nátiyjeli baylanıs mexanizmlerin islep shıǵıw, basqarıw, tártip-qaqıydalardı ápiwayılastırıw hám qarǵı kirgiziw ushın xoshametlewdi engiziwdi talap etedi.

Juwmaqlaw hám usınıs. Solay etip, bilimlendiriw mekemeleri hám islep shıǵarıw arasındaqı sheriklik bolajaq texnologiyalıq tálım oqıtıwshılarınıń texnikalıq hám texnologiyalıq kompetenciyanı rawajlandırıw, zamanagóy texnologiyalıq dúnya tálım dástúrleriniń aktuallıǵı hám ámeliy baǵdarın támiyinlew, talabaların kásiplik kónikpelerin qalıplestiriw hám olardı kásip-ónerge tayarlawdıń nátiyjeliligin arttıwda zárúrli orın iyeleydi.

Juwmaqlap aytqanda, texnikalıq hám texnologiyalıq kompetenciya bilimlendiriw tarawında rawajlanǵan ellerdiń tájiriyesi hám standartların integraciyalawǵa járdem etiwshi bolajaq texnologiyalıq tálım oqıtıwshıların tayarlaw sapasını asırıwda jańa baǵdarlardı ashadı. Bul oqıw procesine tásirin tiygizip qoymastan, talabalarǵa erkin pikirlew, mádeniyatlar aralıq kompetenciyanı hám xalıq aralıq jámáátlerde islesiwge tayarlıǵın rawajlandırıwǵa tásir etedi.

Ádebiyatlar

1. Борисов А.В. Повышение качества технико-технологической подготовки будущих учителей технологии (на примере обучения токарной обработке конструкционных материалов) [Текст]: дис... канд.пед.наук: 13.00.02. – Сыктывкар: 2003. –С. 133.
2. Абдуллаева К.М. Махсус фанларни ўқитишда бўлажак ўқитувчиларнинг касбий билим ва кўникмаларини шакллантиришнинг методик асослари: Дис. ... пед. фан.ном. -Т.: 2006. 182-б.
3. Муслимов Н.А. ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. —Т.: «Fan va texnologiya», 2013, 128-б.
4. Сергеев А.Н. Технологическая подготовка будущих учителей в контексте парадигмальной трансформации образования (на примере специальности: 050502.65 - технология и предпринимательство) [Текст]: дис. ... д-р пед. наук: 13.00.08 / А.Н. Сергеев - Тула, 2010. - 468 с. - РГБ ОД 71 02- 13/13-X.

РЕЗЮМЕ. Mazkur maqolada bo'lajak texnologiya o'qituvchilarining texnik-texnologik kompetensiyalarini shakllantirishga alohida yondashishni talab qiluvchi asosiy vazifalar haqida ma'lumotlar berilgan bo'lib, bunda texnik va texnologik kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha taklif etilayotgan metodologiya bo'lajak texnologiya o'qituvchilarini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan, ularga zamonaviy o'quv jarayonining vazifalarini muvaffaqiyatli hal qilish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье представлена информация об основных задачах, требующих особого подхода к формированию технико-технологических компетенций будущих учителей технологии, направленных на их развитие, даны рекомендации по успешному решению задач современного образовательного процесса.

SUMMARY. This article provides information about the main tasks that require a special approach to the formation of technical and technological competences of future technology teachers. aimed at development, they were given recommendations on successfully solving the tasks of the modern educational process.

AKADEMIK LITSEY O'QUVCHILARINING FUQAROLIK POZITSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI

N.T.Orinbetov – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: model, modellashirish, klaster, tizimli yondashuv, fuqarolik tarbiya, fuqarolik ta'lim, fuqarolik pozitsiyasi.

Ключевые слова: модель, моделирование, кластер, системный подход, гражданское воспитание, гражданское образование, гражданская позиция.

Key words: model, modeling, cluster, systems approach, civic upbringing, civic education, civic position.

Murakkab tashkil etilgan va uzoq muddatga cho'ziladigan jarayon sifatida akademik litseylarda huquqiy bilimlarni o'rganish jarayonida o'quvchi shaxsining faol

fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish model sifatida ko'rsatilishi mumkin.

Modellashtirish – bu bilim obyektlarini ularning model-lari bo'yicha o'rganish. Bu o'rganilayotgan sohaning to'liq manzarasini taqdim etish va nazariy-eksperimental izlanish-lar chegaralarini aniqlash imkonini beradi.

“Model” tushunchasi ko'plab tavsiflarga ega bo'lib, bu mavjud ta'riflarda o'z aksini topadi. V.M.Polonskiy “model”ni tizimning ba'zi muhim xususiyatlari – aslini aks ettiradigan obyektlar yoki belgilar tizimi sifatida talqin qi-ladi [1]; V.I.Zagvyazinskiy modelda asosiy narsa tizim el-ementlarining o'zaro bog'liqligi va ular o'rtasidagi munosabatlar ekanligi, munosabatlar esa o'rganilayotgan obyekt tuzilishiga o'xshash tuzilmani tashkil etishini ta'kidlaydi [2]; tadqiqot predmetining ma'lum tomonlarini, aloqalarini, funksiyalarini takrorlaydigan elementlar tizimi sifatida modelning shunga o'xshash ta'rifi V.V.Kraevskiy tomonidan taklif qilingan [3:120].

“Model” atamasining mavjud ta'riflari yuqorida keltiril-ganlar bilan tugamaydi, ammo bizning tadqiqotimiz kontekstida biz modelni asl obyekt va tadqiqotning adekvat shartlariga o'xshashlikning muayyan darajasiga ega bo'lgan maxsus ishlab chiqilgan andoza sifatida tushunish kerak, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Shu bilan birga, modellar tipologiyasi jarayon elementlarining tizimli tar-kibini aks ettiradi; tizim elementlarini qayta ishlab chiqadigan; tizim elementlari orasidagi bog'lanish xarak-teri; elementlar va umuman model (tizim) tomonidan ba-jariladigan funksiyalar; modelning ishlashi uchun shartlar.

Ye.S.Babunova [4]ning nuqtayi nazariga qo'shilgan holda shuni aytish mumkinki, modelning sifat mezonlari quyidagilar bo'lishi mumkin: aks ettirishning yangiligi (muammolarning intuitiv aks ettirilishi, ularning sifat tavsifi, tizimli takrorlanishi); tarqalish (umuman ijtimoiy-madaniy soha, ta'lim muassasasining turi); model yordami-da masalani ijodiy yechish darajasi (modelni qo'llash maqsadi aniqlangan, modelni qo'llashning turli jihatlarini bo'yicha bilimlar chuqurlashtirilgan).

2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning rivojlanish strategiyasida innovatsion klasterlarni, shu jumladan, ta'lim tizimida shakllantirish va rivojlantirishga katta ahamiyat beradi.

“Klaster” tushunchasining o'zi (so'zma-so'z “birgalikda o'sish”, “to'plash”, “tarmoq”) ma'lum xususiyatlarga ega mustaqil birlik sifatida ko'rib chiqilishi mumkin bo'lgan bir nechta bir xil elementlarning birlashuvini anglatadi [5].

E.R.Skornyakova [6:161-167] ta'lim klasteri o'zaro bog'langan obyektlar guruhlarini (ta'lim muassasalari, jamoat va siyosiy tashkilotlar, ilmiy maktablar, oliy ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari, biznes tuzilmalari va boshqalar) o'z ichiga olgan muayyan muammolarni hal qilish va natijaga (mahsulot) erishish uchun innovatsion ta'lim faoliyati (ta'lim muassasasi) yadrosi atrofiga birlash-gan moslashuvchan tarmoq tuzilmasi ekanligini ta'kidlaydi.

Klasterni o'zaro bog'liq elementlar tizimi sifatida ko'rib chiqish maxsus ilmiy bilimlar va ijtimoiy amaliyot metod-ologiyasining yo'nalishi sifatida qaraladigan modelni nazariy asoslash uchun obyektlarni tizim sifatida tadqiq qilish yotadigan tizimli yondashuvdan foydalanishga imkon be-radi.

Tadqiqot predmeti huquqiy-tarbiyaviy, tarixiy bilimlarni o'rganish jarayonida akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning nazariy va metod-ologik asoslari hamda metodik ta'minoti bo'lib, u tadqiqot-ni obyektning yaxlitligini aniqlash, murakkab obyektning turli xil bog'lanish turlari va ularni yagona nazariy manza-raga keltirishga yo'naltirilgan (A.N.Averyanov, V.G.Afanasev, I.V.Blauberg, M.S.Kagan, V.N.Sadovskiy, E.G.Yudin va boshqalar) [7]. Tizimli bilish elementlarni tashkil etish tarkibi, tuzilishini sifatlash; tizimning tashqi aloqalarini va boshqalar qatoridagi rolini aniqlash; tizim-ni tuzilishi va funksiyalari dialektikasini tahlil qilish; tizim

rivojlanishining qonuniyatlari va tendensiyalarini topishni o'z ichiga oladi.

Fanda tizimli yondashuvning turli algoritmlari ajralib turadi. Masalan, Ye.G.Yudin tizimli yondashuvni qo'llashni quyidagi chora-tadbirlarini ilgari surgan: birinchidan, ma'lum bir elementlar to'plamini mahkamlash; ikkinchi-dan, ushbu to'plamning tashqi aloqalarini o'rnatish, tas-niflash va tizimning atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirini aniqlash; uchinchi-dan, tizimning ichki aloqalarini o'rnatish va tasniflash va ular orasida tizimni tashkil etuvchilarini ajratish; to'rtinchidan, tartibni, tizimning tuzilishini ajratish; beshinchidan, tizim xulq-atvorining asosiy tamoyillarini tahlil qilish; oltinchidan, tizimni boshqarish jarayonini o'rganish [8:176].

V.G.Afanasev tizimli yondashuvni ilmiy tadqiqotda qo'llashning asosiy jihatlarini sifatida uning tizimli-komponentli, tizimli-tarkibiy, tizimli-funksional va tizimli integratsion jihatini ajratib ko'rsatadi [9].

M.S.Kagan tizimli yondashuvning metodologik kompo-nentlari sifatida tizimni uchta tekislikda o'rganishni ko'rsatadi: predmetli, funksional va tarixiy hamda bu uning fikricha, zarur va yetarlidir.

O'rganilayotgan tizim qanday komponentlar, quyi tiz-imlar, elementlardan iboratligini va bu elementlarning bir-biri bilan qanday bog'langanligini aniqlash – tizimli yon-dashuvning predmetli jihatini tashkil etadigan o'zaro bog'liq ikkita vazifadir.

Tizimning ichki va tashqi faoliyati mexanizmini ochib berish uchun tizimli yondashuvning funksional jihatini zarur va ahamiyatlidir.

Muayyan aniq tizimning kelib chiqishi, uning keyingi rivojlanishining mumkin bo'lgan istiqbollarini yoritish tiz-imli yondashuvning tarixiy jihatining mohiyati va mazmunidir [10].

Tizimli yondashuv algoritmlarining ko'rib chiqilgan variantlari bir-birini to'ldiradi va uning metodologik ji-hatlarini ochib beradi.

Nazariy asoslash bizga modellashtirishni tor va keng ma'nolarda ko'rib chiqish mumkin, degan xulosaga kelish-ga imkon beradi. Tor ma'noda modellashtirish – bu jarayon va hodisalarni bilvosita o'rganish usuli bo'lib, unda har xil turdagi modellar qo'llaniladi. Keng ma'noda model-lashtirish nafaqat modelni yaratish, balki uni o'rganish ja-rayonidir.

L.P.Karpushina va P.Yu.Sokolova [11] pedagogik mod-el haqida gapirar ekan, unda maqsadli (maqsad va vazifalar, tamoyillar), mazmunli, tashkiliy-jarayonli (shakllar, metodlar, texnologiyalar, vositalar, shartlar) va mezoniy-diagnostik komponentlarni ajratib ko'rsatishadi.

Bir qator majburiy komponentlar (ijtimoiy ahamiyatga egalik, maqsadlar, mazmun, faoliyat, amalga oshirish mex-anizmlari, shartlar va samaradorlik)ni o'z ichiga olgan ped-agogik modelning biroz boshqacha tuzilishini V.E.Shteynberg taklif qilgan [12:15-23].

I.F.Yarullin pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalarin-ing fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish modelida [13] quyidagi asosiy komponentlarni ajratib ko'rsatgan: maqsad-li, tashkiliy, mazmunli, samarali. Maqsadli komponent maqsad va vazifalar, tashkiliy komponent tamoyillar va shakllar, mazmunli komponenti mazmun, usul va vositalar, samaradorlik komponenti pedagogika oliy ta'lim muas-sasasi talabalarida fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish mezonlari va darajalari bilan ifodalanadi.

Murakkab pedagogik jarayon sifatida akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish modelini ishlab chiqishga tadqiqotda alohida e'tibor qaratildi. Buning uchun Ye.Babunova, V.Shteynberg, I.Yarullin, A.Akramov, O.Abdug'aniev, Sh.Djumakulovlar tomonidan fuqarolik pozitsiyasi, kompetentligini takomillashtirish bilan bog'liq modellar tahlil qilindi.

Tadqiqot doirasida biz tomondan ishlab chiqilgan model (rasmga qarang) millat farzandi, fuqarolik jamiyati a'zosi va dunyo hamjamiyatining vakili sifatida shaxsni shakllantirish strategiyasini ("Ijtimoiy talab" bloki) amalga oshirishga yo'naltirilgan bo'lib, huquqiy-tarbiyaviy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning taktik bosqichlarini o'zida ifoda etadi: propedevtük (maqsadli, funksional va metodologik bloklar), rivojlantiruvchi-reproduktiv (mazmunli va amaliy-texnologik bloklar), diagnostik-prognostik (refleksiv-baholash blok).

Modelda ijtimoiy talab sifatida turfa xil madaniyatli muhitda samarali faoliyat yuritishga layoqatli, hayotiy ko'nikmalarga ega shaxsni shakllantirish belgilab olingan. Mazkur ijtimoiy talab o'z navbatida huquqiy-tarbiyaviy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish maqsadini olg'a surish imkonini berdi.

Akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya jarayonlarining vazifalari sifatida quyidagilar belgilab olindi:

1) milliy o'zlikni anglashni tarbiyalash, milliy iftixor va dahldorlik tuyg'usini rivojlantirish;

2) o'z va jahon xalqlarining tarixi, madaniyati haqidagi bilimlarni tarkib toptirish;

3) o'z xalqi, tug'ilgan joyi, Vataniga, umuman olamga qadriyatli munosabatni rivojlantirish;

4) etnik, milliy va umuminsoniy qadriyatlar tizimini shakllantirish, ular asosida qadriyatli orientatsiyani rivojlantirish;

5) ko'p madaniyatli muhitda ziddiyatlarsiz o'zaro munosabatlar asosida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish (ijtimoiy va madaniy farqlarni bag'rikenglik bilan idrok etishga tayyorlik, tarixiy meros va madaniy an'analarga hurmat va ehtirom bilan munosabatda bo'lish), tanqidiy-analitik fikrlashni rivojlantirish.

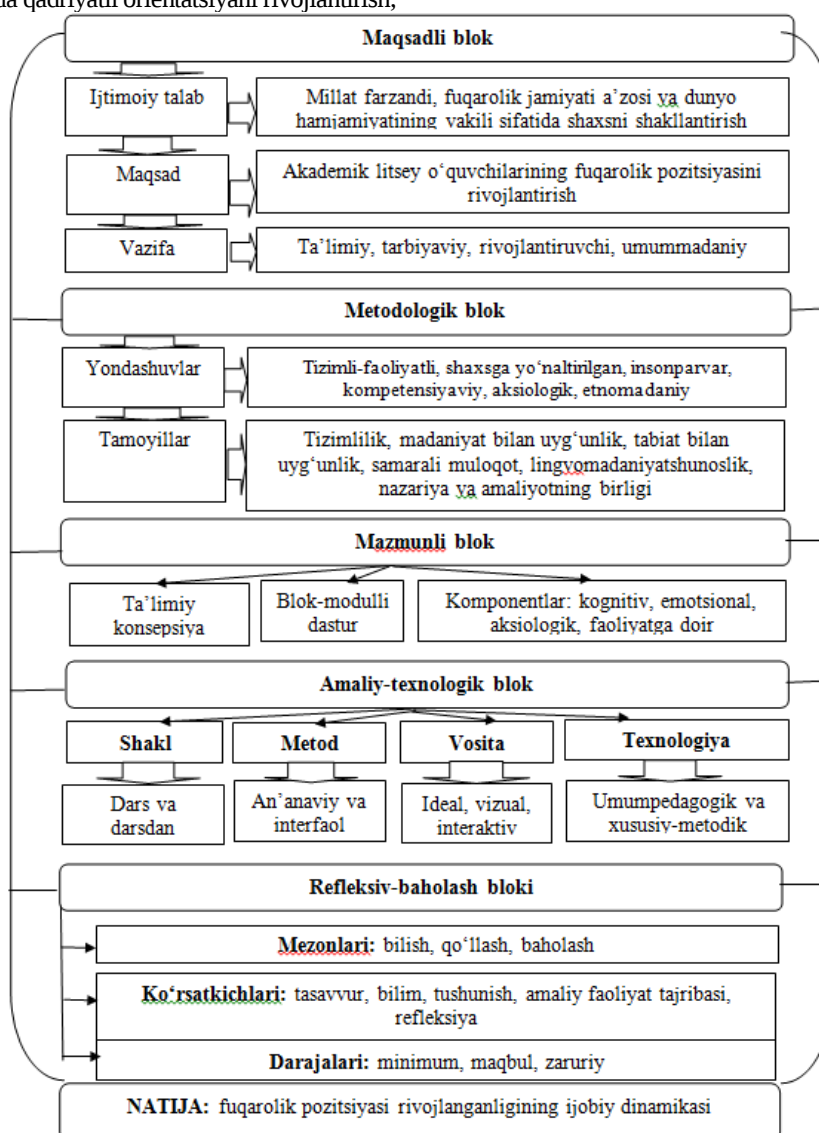
Modelning metodologik bloki tizimli-faoliyatli, shaxsga yo'naltirilgan, insonparvar, kompetensiyaviy, aksiologik, etnomadaniy yondashuvlar hamda tizimlilik;

madaniyat bilan uyg'unlik, tabiat bilan uyg'unlik, samarali muloqot, lingvomadaniyatshunoslik, nazariya va amaliyotning birligi kabi tamoyillarni o'zida aks ettirgan.

Mazmunli blok fuqarolik pozitsiyasining mazmun-mohiyati bilan tavsiflanib, kognitiv, emotsional, aksiologik va faoliyatga doir komponentlarning o'zaro uyg'unlashuvini talab etadi.

Modelning amaliy-texnologik bloki akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning dars va darsdan tashqari ish shakllari, an'anaviy hamda interfaol metod va vositalar, umumpedagogik texnologiyalardan (shaxsga yo'naltirilgan, loyiha, axborot-kommunikativ, muammoli-dialogli, o'yinli, etnopedagogik) foydalanishni ko'zda tutgan.

Refleksiv-baholash blokida akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish mezonlari va darajalarini o'zida aks ettirgan.

Akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning pedagogik modeli

Adabiyotlar

1. Полонский В.М. Оценка качества научно-педагогических исследований. / В. М. Полонский. – М.: Педагогика, 1987. –С. 144.
2. Загвязинский В.И. Основа социальной педагогики. / В.И. Загвязинский; под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2002. –С. 160.
3. Краевский В.В. Моделирование в педагогическом процессе [Текст]. / В.В. Краевский. // Введение в научное исследование по педагогике. –М.: «Просвещение», 1988. –С. 239.
4. Бабунова Е.С. Педагогическая стратегия этнокультурного воспитания детей 5-7 лет в условиях полилогического пространства дошкольного образовательного учреждения. –М.: «Академия Естествознания», 2012.
5. Данилов С.В. Кластерный подход в региональном образовании. / С.В.Данилов, М.И. Лукьянов. // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 1-1.; URL: <http://www.science-education.ru/article/view?id=18896>.
6. Скорнякова Э.Р. Кластерная модель управления образовательным процессом в школе. // Государственное и муниципальное управление в XXI веке: теория, методология, практика. 2011. № 2. – С. 161-167.
7. Аверьянов А.Н. Системное познание мира: Методологические проблемы. / А.Н.Аверьянов. – М.: «Политиздат», 1985. – С. 263.
8. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. –М.: «Наука», 1978. –С. 392.
9. Афанасьев В.Г. Системность и общество. - М.: «Политиздат», 1980. –С. 368.
10. Каган М.С. Системный подход и гуманитарное знание. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1991. –С. 383.
11. Карпушина Л. П. Моделирование процесса социализации детей и подростков в условиях этнокультурной образовательной среды [Текст] / Л. П. Карпушина, П.Ю. Соколова. // Современные проблемы науки и образования. 2011. № 1. Режим доступа: <http://www.science-education.ru/pdf/2012/1/5.pdf>.
12. Штейнберг В.Э. Исследовательские проекты (диссертации): логико-эвристические модели новых педагогических решений. /В.Э.Штейнберг, Р. В. Гурина. // Сибирский педагогический журнал. 2014. № 4. – С. 15–23.
13. Яруллин И.Ф. Формирование гражданской ответственности студентов педагогических вузов. –Казань: Татарское Республиканское издательство «Хэтер», 2011. –С. 183.

REZYUME. Ushbu maqolada yoshlarning fuqarolik tarbiyasi va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning olimlar tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik modeli tahlil qilingan hamda biz tomondan ishlab chiqilgan pedagogik model va uning sifat mezonlari, asosiy komponentlari haqida soʻz boradi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется разработанная учеными педагогическая модель гражданского воспитания молодежи и развития ее гражданской позиции и рассказывается о разработанной нами педагогической модели, ее критериях качества и основных компонентах.

SUMMARY. This article analyzes the pedagogical model of civic education of young people and the development of their civic position developed by scientists, and talks about the pedagogical model we developed, its quality criteria and main components.

КОГНИТИВЛИК БИЛАН ИНТЕЛЛЕКТНИНГ ПСИХОЛОГИК ТАҲЛИЛИ

Ж.С.Отенбергенов – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: педагог кадрлар, олий таълим муассасалари, билиш жараёнлари, идрок, интеллект, когнитивлик.

Ключевые слова: педагогические кадры, высшие учебные заведения, познавательные процессы, восприятие, интеллект, когнитивность.

Key words: pedagogical personnel, higher education institutions, cognitive processes, perception, intelligence, cognition

Маълумки, дунёда таълим соҳасидаги ҳамкорлик ишларининг жадаллашуви ва юқори сифатли таълимга ўтиш тенденциялари жаҳонда умум тан олинган кадрлар сари юз тутишни тақозо этмоқда. Жаҳон меҳнат бозорида жамият аъзоларининг мобиллигини ошириш, таълим муассасалари орасида рақобатбардошликни таъминлаш, турли давлатларда олий таълим битирувчилари дипломларининг тан олиншига эришиш, талаба ва профессор-ўқитувчиларнинг мобиллигини таъминлашга доир ягона баҳолаш тизимини жорий этиш жараёнлари, шунингдек, замонавий таълимни инсонпарварлаштириш, ахборотлаштириш, рақамлаштириш, таълимни тижоратлаштириш, технологиялаштириш, фундаменталлиги, дифференцияллашуви, стандартлашуви ва диверсификацияланиши сингари хусусиятлари билим ва интеллектуал салоҳиятли кадрларга бўлган зарурлигини белгилаб беради.

Жаҳон таълим тизимида ижтимоий-гуманитар соҳаларга берилаётган эътибор, шахсни ривожлантиришга йўналтирилган таълим тизимининг, ўқув фанлари ва илмий йўналишларнинг ривожланиши, миллий менталитет ва миллий идентификлини сақлаган ҳолда таълим соҳасига инновацияларнинг кириб келиши ёшларга билим бериш парадигмасидан мустақил билим олиш, ўз-ўзини тарбиялаш, ўқиб-ўрганиш ва ўз-ўзини бошқариш асосида компетентли кадрлар сифатида шаклланиш парадигмасига ўтишга бўлган эҳтиёж вужудга келмоқда. Айниқса, олий таълим муассасалари битирувчилари таълимнинг пассив билим олувчиларидан фаол таълим субъектларига айлантиришга, шахсий ҳаётини ва касбий

стратегияларига эга билим ва амалий тажрибаларга эга кадрларни тайёрлашга доир изланишлар олиб борилмоқда. Бу эса ўз навбатида олий таълим муассасаларида ўз таълим траекторияларига эга, ўз-ўзини ривожлантириб боришга қодир, шахсий ва касбий сифатларга эга, натижаларга эришишнинг индивидуал стратегияларини мустақил белгилай оладиган интеллектуал-когнитив салоҳиятга эга кадрларни тайёрлашнинг дидактик тизимини ишлаб чиқиш долзарб аҳамият касб этади.

Республикамизда илм-фан ва ишлаб чиқаришнинг ривожланиш тенденцияларига мос таълимнинг мазмунини шакллантириш, ўқув жараёнларини ташкил этиш шакллари (индивидуал, фронтал, гуруҳли, дуал) мувофиқлаштириш, замонавий ўқитиш методлари, восита ва технологияларини самарали қўллаш, касбий ривожланишнинг индивидуал траекторияларини лойиҳалаш кўникмаларга эга ва унинг салоҳиятини ривожлантиришга доир шарт-шароитларни яратишга доир қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда. Юртимизда “халқаро стандартлар асосида юқори малакали, креатив ва тизимли фикрлайдиган, мустақил қарор қабул қила оладиган кадрлар тайёрлаш, уларнинг интеллектуал қобилиятларини намоён этиши ва маънавий баркамол шахс сифатида шаклланиши учун зарур шарт-шароитлар яратиш” [2] олий таълим тизимини ривожлантиришнинг стратегик мақсадларидан бири сифатида белгиланиши бўлажак ўқитувчиларда ижодий салоҳиятни ривожлантиришнинг дидактик имкониятларини янада кенгайтириш зарурлигини кўрсатади. Бу эса ўз навбатида талаба-ёшларда когнитивлик ва интеллектуаллик жиҳатларини